

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Джон К. Дж Вперёд к обществу знания в Малайзии: видение и стратегии / К. Дж Джон // Информационное общество. – М., 2002. – Вып. 1. – С. 26.
2. Ночевкина Л. Необходимы ли отраслевые предпочтения для инноваций? / Л. Ночевкина // МЭиМО. – 2011. – № 12. – С. 13-21.
3. Гончар К. Инвестиционное поведение промышленности: разрабатывать, нельзя заимствовать / К. Гончар // Вопросы экономики. – 2009. – № 12. – С. 140.
4. Кондратьев В. Минерально-сырьевые ресурсы как фактор глобальной конкурентоспособности / В. Кондратьев // МЭиМО. – 2010. – № 6. – С. 20.
5. К 2050 году потребление продовольствия вырастет на 70%. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.agronews.ru/newsshow/-phpnid=648048>. Page=5.
6. Демидов Л.С. / Л.С. Демидов, В.Б. Кондратьева // Услуги в современной экономике. – М., 2010. – С. 285.
7. Власов В.І. Глобалізація і глобалістика: історія, теорія, практика, персоналії / В.І. Власов // Монографія. – К.: ННЦ Інститут аграрної економіки, 2011. – 252 с.
8. Звіти про стан зовнішньоекономічної діяльності в системі агропромислового комплексу України за 2000-2011 рр. – К., 2000–2011.

Составляющие, противоречия и факторы инновационного развития Украины

В.И. Губенко

Осуществлен анализ условий формирования инновационной экономики, ее особенностей в Украине и в других странах. Обосновано, что отставание отдельных отраслей будет вызывать снижение возможностей общего подъема, поэтому самодостаточной может быть только такая экономика, в которой инновации будут пронизывать всю хозяйственную пирамиду – от сельского хозяйства и добывающей промышленности к обрабатывающей, финансовой системе, науке, образованию и институциональным изменениям. Определено, что переход на инновационный путь развития Украины требует комплексного подхода относительно оздоровления экономической, социальной и правовой инфраструктуры, приоритетными должны быть не поддержка отдельно избранных отраслей, а создание инновационного климата и подготовка кадров. Осуществлен анализ развития внешнеэкономической деятельности Украины и АПК за 2000-2011 гг. и доказано, что АПК был и остается основой инновационного развития страны и экспортоориентированной отраслью.

Ключевые слова: инновации, диверсификация, образование, экспорт, импорт, опыт преобразований, научно-технические достижения, сальдо, коэффициент покрытия.

Components, contradictions and factors of innovation development of Ukraine

V.Gubenko

The paper deals with the analysis of innovation economics formation and its peculiarities in Ukraine and other countries. It has been proved that some branches backlog will cause decrease in general success possibilities. Thus, only economics with total innovations in economic pyramid from agriculture to mining and processing industries, financial system, science education and institutional changes. It has been proved that transfer to innovational development of Ukraine requires competent approach to economic, social, and legislative improvement. Priority should be given to creating innovational climate and staff training and not to support of some branches. There has been analyzed the development of external activity in Ukraine and AIC in 2000-2011 and it has been proved that AIC has been the base of innovative development of Ukraine and its export-oriented branch.

Key words: innovations, diversification, education, export, import, experience of transformations, scientific and technical achievements, the balance, coefficient of coverage.

УДК 330.131.7:631.115

АРТИМОНОВА І.В., канд. екон. наук

Білоцерківський національний аграрний університет

artimonovaira@ukr.net

КЛАСИФІКАЦІЯ ЧИННИКІВ І ВИДІВ ГОСПОДАРСЬКИХ РИЗИКІВ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

У статті обґрунтовано причини виникнення господарських ризиків та систематизовано ризикоутворювальні чинники аграрних підприємств. Запропоновано розширену класифікацію підприємницьких ризиків з метою розробки дієвих механізмів управління ними.

Ключові слова: ризик, чинники ризику, господарський ризик, управління ризиком.

Постановка проблеми. Невід’ємним атрибутом підприємницької діяльності є господарський ризик. Управління ним, окрім урахування загальних закономірностей, має галузеві особливості. Так, для аграрного бізнесу специфіка проявляється, насамперед, у безпосередньому впливі на його результативність природного фактора.

У нинішніх умовах розвитку підприємств аграрного сектору існує необхідність пошуку більш гнучких інструментів управління, які б дозволили знизити імовірність потенційних економічних втрат господарюючих суб'єктів і забезпечити ріст прибутку на одиницю вкладеного капіталу. Це також актуально для аграрних підприємств – в умовах, коли послаблюється державна підтримка аграрного виробництва та підвищуються вимоги до якості продукції, що у підсумку посилює ризики діяльності. Це дає підстави для поглибленого дослідження причинно-наслідкових зв'язків досягнення ефективності підприємств, пов'язаних із виробництвом і переробкою сільськогосподарської продукції, а також уникнення, нейтралізації та мінімізації різноманітних ризиків.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема ризиків підприємств агропромислового комплексу є однією із ключових проблем у наукових дослідженнях. У вітчизняній економічній літературі існує багато підходів до класифікації чинників господарського ризику підприємств, які знайшли відображення у таких працях вітчизняних науковців, зокрема В. Андрійчука, В. Бондара, З. Душко, П. Коюда, В. Кравченко, С. Наконечного, С. Савіної, О. Ястремського та ін. Проте незважаючи на значний інтерес до цього питання, проблема ризиків, що постійно виникають на підприємствах агропромислового комплексу, на сьогодні недостатньо вивчена.

Мета дослідження – обґрунтування та систематизація ризикоутворюючих чинників підприємств агропромислового комплексу та створення класифікації видів ризиків, характерних для підприємств АПК, які виникають в процесі здійснення ними господарської діяльності з метою розробки механізмів управління ними.

Методи дослідження. Основою дослідження є діалектичний метод вивчення економічних явищ і теоретичних засад, викладених у працях учених-економістів з питань розробки механізмів управління ризиками.

Результати досліджень та їх обговорення. Своєчасне врахування чинників ризику сільгоспвиробниками змушує їх ретельно аналізувати прибутковість проектів, розробляти інвестиційні проекти, залучати висококваліфікованих спеціалістів. А це, у свою чергу, позитивно впливає на фінансові результати діяльності.

Усі чинники господарського ризику аграрного сектору, якщо класифікувати їх за місцем виникнення, можна поділити на дві великі групи: зовнішні щодо певного підприємства, які не пов'язані безпосередньо з діяльністю підприємства, і внутрішні, виникнення яких обумовлене діяльністю самого підприємства [1].

Зовнішні чинники ризику поділяються на політичні, соціально-економічні, науково-технічні, екологічні, природно-кліматичні.

До чинників виникнення політичних ризиків можна віднести: стабільність внутрішньої і зовнішньополітичної ситуації; розірвання контракту через дії влади країни компанії-контрагента, не передбачені умовами форс-мажору; порушення контрактів з боку уряду; націоналізація виробництва.

Велику групу складають зовнішні чинники господарського ризику, що виникають в соціально-економічній сфері. Зупинимось лише на тих чинниках, які стосуються діяльності підприємств агропромислового сектору в країні та регіоні. До них можна віднести: зміну податкових нормативів, процентних ставок; додаткову грошову емісію; нові правила ведення зовнішньоекономічної діяльності; коливання курсу національної валюти; підвищення цін на паливо, сировину, матеріали, тарифів на вантажні перевезення залізничним транспортом; встановлення міжнародних або міжрегіональних обмежень на переміщення товарів і капіталу; появу нових конкурентів, нових товарів; різке падіння платоспроможного споживчого попиту в регіоні традиційного збуту продукції підприємства; недотримання умов контракту; раптовий відтік фінансових ресурсів, несподівані вимоги повернення позикових коштів, викликаних зміною фінансових очікувань кредиторів і т. п. [1, 2].

До науково-технічних чинників господарського ризику належать: поява у конкурентів нової технології виробництва з меншими витратами; поява нового виробника товару або послуги в секторі традиційної продукції підприємства; освоєння конкурентами виробництва товару-замінника; прискорене копіювання конкурентами інновацій підприємства за рахунок використання промислового шпигунства; раптова дестабілізація галузі: технологічний прогрес в інших галузях, який знецінив готові напрацювання та інноваційні дії підприємства.

Дедалі більшу роль в діяльності підприємств відіграють екологічні чинники ризику, обумовлені взаємодією виробництва із природним середовищем. Зазначимо, що сільгоспвиробники мають справу з виробництвом продовольства, тому певні чинники ризику повинні особливо врахо-

уватися в діяльності підприємств. Це прийняття в регіоні господарювання підприємства жорстких екологічних вимог до виробництва, введення штрафних санкцій; введення жорстких санітарних та інших норм до продукції або технології; зміна регіонального екологічного стану внаслідок природних катаклізмів, техногенних катастроф; заборона або обмеження використання місцевих природних ресурсів, необхідних для певного виробництва та ін.

Природно-кліматичні чинники пов'язані з географічним розташуванням підприємств і здатні істотно впливати на виробництво. Сюди можна віднести також такі мало передбачені чинники, як землетрус, повінь, ураган, тайфун.

Як уже відзначалось, внутрішні чинники ризику виникають безпосередньо у сфері господарської діяльності підприємства, яку прийнято поділяти на виробничу і невиробничу.

Невиробнича сторона діяльності підприємства пов'язана із задоволенням побутових і культурних потреб колективу. Виробнича діяльність підприємства включає процеси виробництва, відтворення, обігу і управління, в яких і виникають свої специфічні чинники ризику [1, 3].

До чинників ризику виробничої діяльності належать: зупинки, аварії основного та допоміжного обладнання, які відбуваються через об'єктивні та суб'єктивні причини; порушення персоналом технологічної дисципліни; специфічні для певного виробництва фактори. Крім того, сюди можна віднести і перебої енергопостачання, подовження термінів ремонту обладнання.

У сфері обігу на діяльність агропромислового підприємства можуть впливати такі чинники, як порушення підприємствами-контрагентами погоджених графіків постачання сировини, комплектуючих і т. п., невмотивована відмова оптових споживачів вивезти або оплатити отриману готову продукцію, банкрутство або самоліквідація підприємств-контрагентів або ділових партнерів і в результаті зникнення постачальників сировини або споживачів готової продукції; втрати або погіршення якості товару під час транспортування; втрата репутації виробника через помилкову або неправдиву рекламу [2].

До чинників ризику управлінської діяльності сільгоспідприємств можна віднести: неправильну постановку цілей підприємства; помилкову оцінку потенціалу підприємства; помилковий прогноз розвитку зовнішнього господарського середовища; помилкову оцінку перспективного ринкового потенціалу основних продуктів підприємства; недостатню якість управління; відкриті можливості для економічних зловживань і злочинів; помилки ведення внутрішньогосподарських розрахунків; звільнення ключових співробітників підприємства; невідповідність політики підприємства з їх власними інтересами [4].

Після виявлення джерел виникнення ризиків, доцільно перейти до визначення самих видів господарських ризиків, з якими стикаються сільськогосподарські підприємства в процесі здійснення своєї господарської діяльності.

З'ясовано, що ефективність організації управління ризиком залежить від класифікації ризиків. Під класифікацією ризиків слід розуміти їх розподіл на окремі групи за певними ознаками для досягнення поставлених цілей. Науково обґрунтована класифікація ризиків дозволяє чітко визначити місце господарського ризику в загальній системі. Вона створює можливості для ефективного застосування відповідних методів і прийомів управління ризиком.

В економічній літературі з проблем підприємницької діяльності немає єдиної системи класифікації господарських ризиків. Існує багато підходів до класифікації ризиків, до того ж, усі види взаємопов'язані [1, 3, 5]. Повна сукупність господарських ризиків, виявлена нами на основі вивчення наукових джерел, представлена на рисунку.

Звичайно, коли йдеться про класифікацію ризиків стосовно підприємств агропромислового комплексу, то доцільно, перш за все, об'єднувати ризики за характером діяльності, а вже потім за іншими ознаками, які представлені на рис. 1. Хоча це визначається у кожному окремому випадку відповідно до її конкретних цілей і завдань.

За характером діяльності господарські ризики поділяються на: виробничі, інвестиційні, інноваційні, екологічні, кредитні, підприємницькі, технічні, фінансові, комерційні, політичні, юридичні та країнові.

Крім того, на підприємствах АПК, залежно від їх спеціалізації, можуть виникати особливі ризики, характерні лише для підприємств, що здійснюють конкретний вид діяльності. Так, наприклад, для аграрних підприємств є характерними ризики, пов'язані зі зміною кліматичних умов, захворюваннями рослин і т.д. Для підприємств, які займаються розведенням і забоєм худоби, птиці, характерні ризики, пов'язані з утриманням останніх.

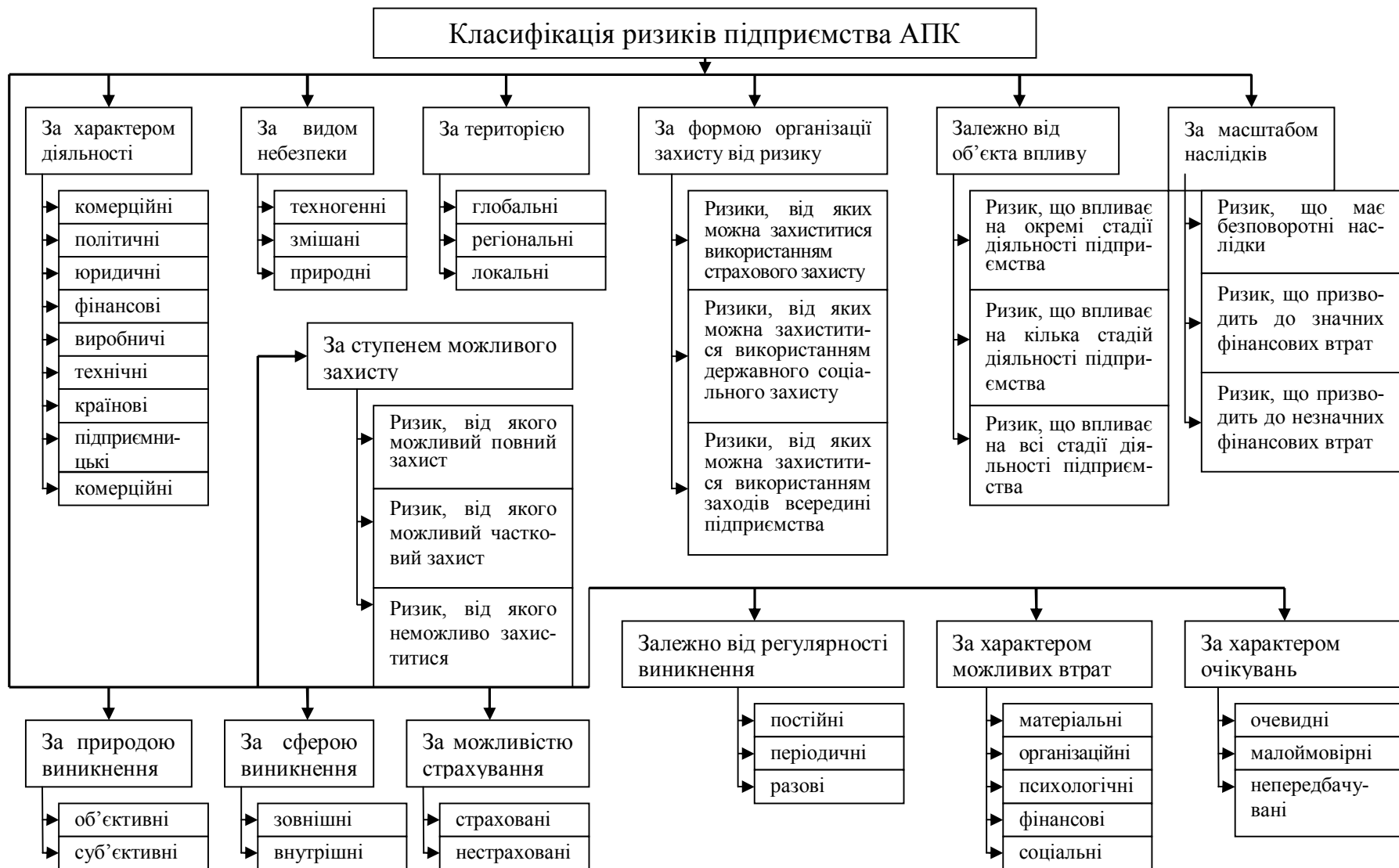

Рис. 1. Класифікація господарських ризиків

Відомо, що виробничі ризики пов'язані із порушенням виробничого процесу, внаслідок чого виникає вірогідність завдання збитків підприємству. Крім того, до них відносять небезпеку пошкодження або втрати виробничого обладнання і транспорту, руйнування будівель і споруд в результаті дії зовнішніх чинників (природних, антропогенних, змішаних). Виробничі ризики викликають такі несприятливі наслідки, як вибух, пожежа, поломка механізмів і устаткування, нанесення збитків довкіллю, персоналу, зниження обсягів виробництва продукції і зупинка виробництва. Це, в свою чергу, призводить до прямих і непрямих втрат прибутку.

Екологічні ризики – вірогідність настання цивільної відповідальності за нанесення збитків довкіллю, а також здоров'ю і життю населення. Збиток навколишньому середовищу виражається у вигляді забруднення лісових, водних, повітряних, земельних ресурсів, нанесення шкоди біосфері. Під нанесенням збитків життю і здоров'ю населення розуміється результат шкідливого впливу чинників виробничої діяльності на місцеве населення, що виражається у вигляді підвищення рівня захворюваності та смертності. Сюди ж належать ризики виникнення цивільної відповідальності за нанесення в процесі виробництва шкоди як юридичним, так і фізичним особам (небезпечні викиди і витіки шкідливих речовин на об'єктах, аварії).

Інвестиційні ризики пов'язані з можливістю недоотримання або втрати прибутку в ході реалізації інвестиційних проєктів. Об'єктом ризику в такому випадку виступають майнові інтереси інвестора. Зазначені ризики можуть виникнути як на стадії інвестування (технічні, будівельно-монтажні і експлуатаційні ризики), так і на стадії їх повернення у вигляді прибутку. Інвестиційні ризики можуть включати країнові, політичні, технічні, підприємницькі, інші види ризиків, які самі виділяються в окремі групи. Водночас вони не є специфічними лише для інвестиційної діяльності, тому розглядаються окремо.

Так, інноваційний ризик виникає за реалізації якого-небудь нового продукту або послуг. Це ризик, що впливає з невизначеності в інноваційній сфері (починаючи від розробки ідей, втілення їх в продукт або технології і закінчуючи реалізацією продукту на ринку).

Відмітимо, що у разі нестачі власних фінансових коштів агропромислове підприємство може отримати їх у вигляді кредиту, що обумовлює появу кредитних ризиків (можливе неповернення суми кредиту і відсотків по ньому, зміна термінів кредиту і т. д.). Це може статися через зміни ринкової і загальноекономічної ситуації, форс-мажорні обставини. Різновидом кредитного ризику є процентний ризик, який виникає в тому випадку, якщо кредит отриманий під «плаваючу» процентну ставку.

Техніко-технологічні ризики супроводжують будівництво нових об'єктів та їх подальшу експлуатацію. Вони поділяються на будівельно-монтажні, експлуатаційні, інжинірингові. Водночас технічні ризики можуть бути складовою частиною виробничих, підприємницьких та інвестиційних ризиків.

До підприємницьких ризиків можна віднести: порушення своїх зобов'язань контрагентами, здатність керівника організувати виробництво і збут продукції, непередбачені витрати, якість продукції, клієнтуру, умови збуту тощо.

Фінансові ризики виникають у процесі управління фінансами підприємства. Вони поділяються на: валютні – ймовірність виникнення збитків від зміни курсів валют у процесі зовнішньоекономічної діяльності, інвестиційної діяльності в інших країнах, а також за отримання експортних кредитів; процентні – вірогідність виникнення збитків у разі зміни процентних ставок за фінансовими ресурсами; портфельні – вплив різних мікро- і макроекономічних чинників на активи підприємства або інвестора.

Варто відмітити, що фінансові ризики в сільському господарстві обумовлені гострою і хронічною нестачею фінансових ресурсів у бюджетах всіх рівнів (від державного до районного) для послідовного і комплексного вирішення виробничих, соціально-економічних проблем.

Комерційні ризики – це вірогідність недоотримання прибутку або виникнення збитків у процесі проведення торговельних операцій агропромисловими підприємствами (неплатоспроможність покупця на момент оплати товару; відмова замовника від оплати продукції; зміна цін на продукцію після укладення контракту; зниження попиту на продукцію).

Ризики країн виникають у разі здійснення підприємцями або інвесторами своєї діяльності на території іноземних держав, в результаті дії політичних або соціально-економічних чинників ризику (невиконання укладених міжнародних контрактів, пошкодження або втрата майна, грошових засобів).

Суть політичних ризиків полягає в можливості недоотримання доходу або втрати власності іноземного підприємця або інвестора внаслідок зміни соціально-політичної ситуації в країні. Частиною політичних ризиків є юридичний ризик, який може проявлятися і як самостійний вид ризику. Це ризики, пов'язані з низькою якістю законодавчих актів і несподіваними змінами в законодавстві; правовим нігілізмом працівників і керівників підприємств і організацій АПК, всього сільського населення, наслідком чого є ігнорування чинного законодавства. Варто зауважити, що правильно оформлена класифікація створить можливості для ефективного застосування відповідних методів, прийомів управління ризиками.

Висновок. Таким чином, розглянуті основні чинники господарського ризику, обумовлені функціонуванням сільськогосподарського підприємства як активного суб'єкта економіки, виробника товарів і послуг. Отже, виявлення та ідентифікація чинників господарського ризику належать до найбільш важливих завдань економічного аналізу діяльності підприємства агропромислового комплексу.

Разом з тим, запропонована класифікація господарських ризиків може бути використана за здійснення ефективного ризик-менеджменту на будь-якому підприємстві агропромислового комплексу. Вона дозволяє виявити найбільш типові ризики, що виникають в діяльності конкретного підприємства, з метою розробки механізмів управління ними і підвищити ступінь економічної безпеки за рахунок адресності здійснюваних превентивних заходів щодо захисту від ризиків.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Андрійчук В. Менеджмент: прийняття рішень і ризик / В. Андрійчук, Л. Бауер. – К.: КНЕУ, 1998. – 316 с.
2. Донець Л. І. Економічні ризики та методи їх вимірювання / Л. І. Донець. – К.: ЦУЛ, 2006. – 312 с.
3. Коюда П. М. Економічна сутність ризиків та їх класифікація / П. М. Коюда, О. П. Коюда // Актуальні проблеми та перспективи розвитку фінансово-кредитної системи України: зб. наук. стат. – Х.: Основа. – 2001. – № 6. – С. 257–258.
4. Кравченко В. А. Стан управління підприємницькими ризиками: українська специфіка / В. А. Кравченко // Проблеми системного підходу в економіці. – 2007. – № 3. – С. 56–59.
5. Найт Ф. Поняття ризика и неопределенности / Ф. Найт // Альманах: теория и история экономических и социальных институтов и систем. – 2004. – Вып. 5. – С. 124–130.

Классификация факторов и видов хозяйственных рисков аграрных предприятий

И.В. Артимонова

В статье приведены причины возникновения хозяйственных рисков и систематизированы факторы рисков аграрных предприятий. Предложена разветвленная классификация хозяйственных рисков для эффективного применения соответствующих приемов и механизмов управления ими.

Ключевые слова: риск, факторы риска, хозяйственный риск, управление риском.

Classification of factors and types of economic risks of agroindustrial enterprises

I. Artimonova

In the article the causes and factors of economic risks for agrarian enterprises are grounded and systematized. The classification of enterprise risks is offered with the purpose of development of effective mechanisms of management by them is extended.

Key words: risk, factors of economic risk, management by the risk.

УДК 332.3-711.4(477.83)

ДРЕБОТ О.І., канд. екон. наук

Інститут агроекології і природокористування НААНУ

drebot_oksana@ukr.net

ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ СЕРЕДНІХ І МАЛИХ МІСТ

У статті розглянуто питання організації використання земель середніх і малих міст як основи їх сталого соціально-економічного розвитку. Визначено методологічні підходи до розв'язання проблеми створення ефективної політики регулювання використання земель середніх і малих міст імплементуванням таких принципів, як справедливість, стабільність і передбачуваність податкових умов; необтяжливість адміністрування; гнучкість оподаткування, економічна ефективність, мінімізація різних впливів на господарську діяльність.

Ключові слова: організація використання та охорони земель, ринок земель, рентна оцінка земель міст, управління земельними ресурсами.

Постановка проблеми. У сучасних умовах розвитку швидкоплинного суспільного буття дедалі більше проявляється вплив регіональних особливостей економічного характеру на рівень, структуру і